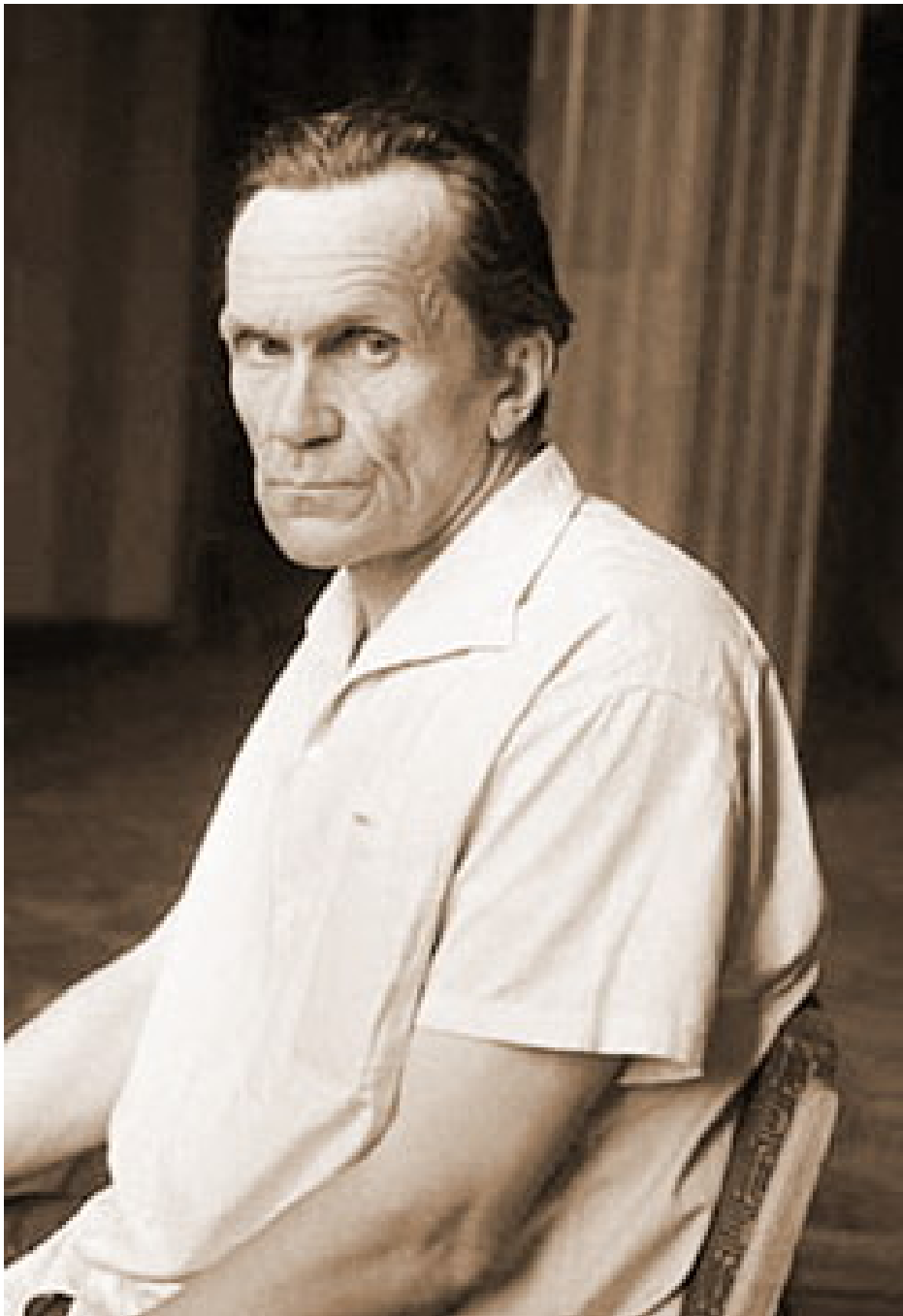

Varlam Salamov:☐

A tejkonzerv

Az éhségtől irigységünk tompa volt és erőtlen, mint minden más érzésünk. Nem volt erőnk érzésekre, arra, hogy könnyebb munkát keressünk, hogy járkaljunk, érdeklődjünk,

kuncsorogjunk... Csak az ismerősöket irigyeltük, azokat, akikkel együtt érkeztünk ebbe a világba; azokat, akiknek sikerült irodába, kórházba, istállóba kerülniük - ott nem volt az a sokórás, nehéz fizikai munka, amelyet valamennyi kapu oromzata a dicsőség és hősiesség dolgának hirdetett. Szóval, egyedül Sesztakovot irigyeltük.

Csak valami külső inger tudott kizökkenteni minket a közönyből, eltéríteni a lassan közelgő haláltól. Külső, nem pedig belső erő. Belül minden kiégett, kiüresedett, minden mindegy volt, legfeljebb egy napra előre terveztünk.

Lám, most is - be akartam menni a barakkba, lefeküdni a priccsre, de csak álldogáltam az élelmiszerbolt ajtaja előtt. Ebben a boltban csak "közönséges" törvénycikkek alapján elítéltek vásárolhattak, valamint a "nép barátai" közé sorolt visszaeső bűnözők. Nekünk a boltban semmi keresnivalónk, de nem tudtuk levenni a szemünket a csokoládészínű veknikről, a friss kenyér édes, súlyos illata csiklandozta orrunkat, még a világ is forgott velünk. Én is csak álltam, nem tudtam, mikor lesz annyi erőm, hogy bemenjek a barakkba, és néztem a kenyeret. És ekkor megszólított Sesztakov.

Sesztakovot a "Nagy Földről" ismertem, a butirki börtönből; egy zárkában ültünk. Barátság nem szövődött köztünk, csak egyszerű ismeretség. A bányában ő nem a fejtésen dolgozott. Geológusmérnök volt, geológiai kutatásra, azaz irodai munkára vitték. Ez a szerencsefia észre sem vette moszkvai ismerőseit. Nem sértődtünk meg, nyilván mindenért meg kell fizetnie. Aki korpa közé kerül stb.

- Gyűjts rá - szólt Sesztakov, és odanyújtott egy újságpapírfecnit, rászórt némi durva dohányt, meggyújtott egy szál gyufát, egy igazi gyufát... Rágyújtottam.

- Beszélnem kell veled - mondta Sesztakov. - Velem?

- Igen.

Elmentünk a barakkok mögé, és leültünk a régi fejtés palánkjára. Az én lábam rögtön elnehezült, Sesztakov pedig vidáman lóbázta új kincstári bakancsát, amely enyhe halzsírszagot árasztott. Nadrágszára felcsúszott, és előtűnt kockás zoknijai. Őszinte lelkesedéssel, sőt némi büszkeséggel figyeltem a lábát lám, van egy ember a mi részlegünkben is, aki nem kapcát hord. Remegett a föld alattunk a halk robbanásoktól - készítették elő a talajt az éjszakai műszak számára. Kis kövek pattogtak a lábunknál, szürkén és észrevétlen, mint a madarak.

- Menjünk tovább - ajánlotta Sesztakov.

- Ne félj, nem halsz bele. Megmarad a zoknid.

- Nem a zokniról van szó - tiltakozott Sesztakov és mutatóujját végigvezette a horizonton. - Hogy látod te mindezt?

- Nyilván meghalunk - mondtam. A legkevésbé sem akartam erre gondolni.

- Hát, nem, meghalni nem akarok.

- Akkor?

- Van térképem - szólt bágyadtan Sesztakov. - Fogom a munkásokat, téged is, és elmegyünk Csornije Kljucsiba - tizenöt kilométer ide. Lesz nálam engedély. És kijutunk a tengerhez. Benne vagy?

Mindezt közönyösen, hadarva adta elő.

- És a tengernél? Átússzuk?

- Mindegy. A lényeg, hogy belevágjunk. Így nem tudok élni. "Jobb állva meghalni, mint térden kúszva élni" - szavalta ünnepélyesen Sesztakov. - Ki mondta ezt?

Tényleg, ki mondta? Ismerős mondat. De nem volt erőm, hogy felidézzem, ki és mikor mondta ezeket a szavakat. Minden, amit olvastunk, elfelejtődött, az írott szónak nem hittünk.

Felgyűrtem a nadrágomat, és megmutattam lábszáramon a vörös sebeket, a skorbut nyomait.

- Az erdőben majd meggyógyulsz - mondta Sesztakov - a vadgyümölcstől, a vitaminoktól. Elviszlek, tudom az utat. Van térképem.

Lehunytam a szemem és gondolkodtam. A tengerig három út vezet innen, és mindegyik legalább ötszáz kilométer. Nem hogy én nem, de Sesztakov sem jut el oda. Csak úgy önzetlenül magával visz? Nem, persze hogy nem. De miért hazudik? Legalább annyira tisztában van a dologgal, mint én, és hirtelen megrémültem Sesztakovtól - az egyetlen közülünk, aki képzettségének megfelelő munkán helyezkedett el. Ki rakta oda és milyen fizetség fejében? Hiszen mindenért fizetni kell. Mások vérével, mások életével.

- Benne vagyok - mondtam kinyitva a szemem. Csak előbb jól kellene laknom.

- Helyes, nagyon helyes. Okvetlenül erőt kell gyűjteni. Hozok neked... konzerveket. Tudok szerezni...

Sokféle konzerv van a világon - hús, hal, gyümölcs, zöldség... De a legnagyobb a tej, a sűrített tej.

Persze nem úgy, hogy forró vízzel felhígítva megissza az ember. Kanállal kell enni, vagy kenyérre kenni, vagy belekortyolni a dobozba, lassan enni, figyelni, miként sárgul meg a fehér massa, hogyan kristályosodik ki a cukor a doboz falán.

- Holnap - mondtam a boldogságtól szinte fuldokolva -, tejkonzervet.

- Jó, jó, tejet. - És Sesztakov elment.

Visszamentem a barakkba, lefeküdtem, behunytam a szemem. Nehéz volt gondolkodni. Életemben először éreztem, hogy a lélek munkájának fizikai jelei vannak. Fájt a gondolkodás. De gondolkodni kellett.

Összegyűjt bennünket a szökéshez és felad - a napnál világosabb. Irodai munkájáért a mi vérünkkel, az én véremmel fizet. Vagy már ott, Csornije Kljucsiban megölnék, vagy még élve visszahoznak, és újabb tizenöt évre ítélnék. Hiszen pontosan tudja, hogy innen nem lehet kijutni. De a tej, a sűrített tej...

Elaludtam és nyomorúságos, éhes álmomban Sesztakov konzervjét láttam: csodálatos tégely felhőkék címkével. A hatalmas, mélykék doboz, akár az éjszakai égbolt, ezer helyen ki volt lyuggatva, és csordogált, folyt a tej széles sugárban, akár a Tejút. Könnyedén felnyúltam az égig, és habzsoltam a sűrű, édes csillagtejet.

Nem emlékszem, mit csináltam azon a napon, hogyan dolgoztam. Vártam, egyre vártam, hogy bealkonyul, hogy felnyerítenek a lovak, melyek az embereknél jobban megérik a munkanap végét.

Rekedten fölharsant a sziréna, és én mentem a barakkhoz, ahol Sesztakov lakott. Már várt a tornácon. Lélekmelegítőjén kidomborodtak a zsebek.

Leültünk a barakk nagy, lesikált asztalához, és Sesztakov előhúzott a zsebéből két tejkonzervet.

A fejsze élével lyukat vágtam a dobozon. A sűrű, fehér sugár kibuggyant a konzerv tetejére, a kezemre.

- Még egy lyukat kellett volna ütni, a levegőnek - mondta Sesztakov.

- Jó ez - mondtam, mocskos, édes ujjaimat nyalogatva.

- Adjatok egy kanalat - fordult Sesztakov a körénk verődött munkásokhoz. Tíz fényesre nyalt kanál nyúlt felénk az asztal fölött. Mindenki állt, és nézte, hogyan eszem. Nem udvariatlanság volt ez, nem a rejtett vágy diktálta, hátha részesülhet a lakomában. Még csak nem is reménykedett senki, hogy megosztom vele a tejet. Ilyesmire még nem volt példa, érdeklődésük a másik étke iránt tökéletesen önzetlen volt. Magam is tudtam, hogy lehetetlen nem nézni a táplálékra, amely a másik ember szájában eltűnik.

Még jobban elfészkeltem magam, és ettem a tejet kenyér nélkül, időnként hideg vizet kortyolva rá. Megettem mind a két dobozzal. A közönség szétszéledt, az előadás véget ért. Sesztakov részvétellel nézett rám.

- Tudod - mondtam és gondosan lenyaltam a kanalat -, meggondoltam magam. Menjetek nélkülem.

Sesztakov mindent értett, otthagytott, egy szót sem szólt.

Kisszerû bosszú volt, persze, erőtlén, mint minden érzésem. De mi mást tehettem volna? Figyelmeztessem a többieket? Nem ismerem őket. Pedig figyelmeztetni kellett volna - Sesztakov már öt embert beszervezett. Egy hét múlva szöktek, kettőt már Csornije Kljucsi közelében megöltek, hármat egy hónappal később elítéltek. Sesztakov ügyét a bánya külön kezelte, hamarosan máshová helyezték, fél év múlva egy másik fejtésnél találkoztam vele. A szökésért külön büntetést nem kapott, a főnökség becsületesen játszott vele. Pedig történhetett volna másként is.

A geológiai felderítésen dolgozott, borotvált volt és jóllakott, kockás zoknija még mindig épségben. Nem fogadta a köszönésemet. Kár. Két doboz sűrített tej végül is nem olyan nagy dolog.

Osztovits Ágnes fordítása

Griska Logun szerszáma

Annyira fáradtak voltunk, hogy leültünk az útszéli hóba, mielőtt hazaindultunk volna.

A tegnapi mínusz negyven fok helyett csupán huszonöt volt; egészen nyárias idő.

Ellépdelt mellettünk kigombolt bekecsében Griska Logun, a szomszédos részleg építésvezetője. Kezében új csákánynyél. Griska fiatal volt, feltűnően vörösképű és heves. Munkafelügyelő volt, méghozzá fiatal és néha nem állta meg, hogy neki ne vesse a vállát egy-egy hóban rekedt teherautónak, el ne emeljen egy-egy gerendát, félre ne húzzon egy-egy földdel teli fagyos kosarat - csupa olyan cselekedet ez, amely méltatlan egy építésvezetőhöz. Folyton elfelejtette, hogy főnök.

Szembejött vele Vinogradov brigádja - halálra szánt igavonók, akárcsak mi. Az összetétel is olyan, mint nálunk: egykori területi és városi párttitkárok, professzorok és docensek, középszintű katonai vezetők.

Az emberek félénken odahúzódtak a havas palánkhoz - ők munkából jöttek, utat engedtek Griska Logunnak. De Griska is megállt; ez a brigád az ő körzetében dolgozott. A sorból előlépett a szószátyár Vinogradov, egy ukrainai gépállomás hajdani igazgatója.

Logun már messze volt tőlünk, ahol ültünk, egy szót sem hallottunk, de szavak nélkül is mindent értettünk. Vinogradov széles mozdulatokkal magyarázott valamit Logunnak. Aztán Logun a csákánynyéllel mellbe vágta Vinogradovot, és az nyomban hátraesett.

Vinogradov nem kelt fel. Logun ráugrott, megtaposta és közben botjával hadonászott. A brigád húsz emberéből senki egyetlen mozdulatot sem tett, hogy vezetője védelmére keljen. Logun felvette leesett sapkáját, és öklét rázva továbbment. Vinogradov felállt, s elindult, mintha mi sem történt volna. És a többiek - a brigád mellettünk vonult el - sem részvétüknek, sem

felháborodásuknak nem adták jelét. Amikor mellénk ért, Vinogradov eltorzította szétvert, vérző ajkát. - Logunnak jó kis szerszáma van - mondta. - És érti a dolgát... "Pitvarom, pitvarom" - dúdolta halkan Vavilov.

- Figyelj - fordultam Vavilovhoz, a barátomhoz, akivel a butirki börtönből együtt érkeztünk a bányába-, mit szólsz? Valamit tenni kell. Tegnap még nem vertek minket, de holnap megüthetnek. Te mit csináltál volna Vinogradov helyében? Hm?

- Nyilván tûrök - felelte halkan Vavilov. Éreztem, hogy már rég fontolóra vette ezt az eshetőséget.

Aztán rájöttem, hogy minden a fizikai fölényen múlik - már ami a brigádvezetőket, a naposokat, a felügyelőket, a fegyvertelen embereket illeti. Amíg én vagyok az erősebb, nem vernek. Ha legyengültem, mindenki üt. Üt a napos, a fürdőmester, a borbély, a szakács. A munkafelügyelő és a brigádvezető, ver minden tolvaj, még a leggyengébb is. Az ő fizikai fölénye a fegyver.

Az engem verő parancsnok ereje a törvény, a bíróság, a törvényszék, az őrség, a hadsereg. Nem nehéz erősebbnek lennie nálam. A köztörvényesek ereje abban rejlik, hogy sokan vannak, hogy "közösséget" alkotnak, s hogy már a második szóra ölni képesek (hányszor, de hányszor láttam!). Még erős vagyok. Megüthet a parancsnok, az ő, a köztörvényes. De még nem verhet a napos, a felügyelő és a borbély.

Poljanszkij, az egykori sportoló, aki tömérdek csomagot kapott és soha egy falatot sem juttatott senkinek, egyszer szemrehányón azt mondta nekem, nem érti, hogyan juthatnak emberek olyan helyzetbe, hogy verjék őket. Akkor felháborodott az érveimen. Egy év sem telt el, amikor újra találkoztam a végsőig elgyötört Poljanszkijjal, aki csikket gyűjtött és egy tányér levesért hajlandó volt egész éjszaka hízelegni valamelyik köztörvényes főnöknek.

Poljanszkij becsületes volt. Titokzatos kínok gyötörték - olyan erősek, hevesek és olthatatlanok, hogy áttörtek a jégen és a halálon, át a közönyön és az ütlegeken, át az éhségen, az álmatlanságon és félelmen.

Egyszer valami ünnepre virradtunk, s minket az ünnepre bezártak - ezt nevezték ünnepi karanténnak. Voltak emberek, akik ilyenkor találkoztak, így ismerkedtek meg, kötöttek barátságot. Bármily rettenetes, bármily megalázó ez a karantén, még mindig könnyebb volt, mint az ötvennyolcas törvénycikk alapján elítéltek munkája. Hiszen ez az elzárás pihenés volt - igaz, pillanatnyi, de ugyan ki tudta volna megmondani, hogy egy perc, egy nap, egy év vagy egy évszázad kell, hogy visszatérhessünk korábbi testünkbe - korábbi lelkünkbe nem is reméltük a visszatérést. És persze nem is tértünk vissza. Senki sem tért vissza. Szóval Poljanszkij, priccs-szomszédom a karantén-napokon, becsületes volt.

- Régen meg akartam kérdezni tőled valamit.

- Mit?

- Amikor néhány hónapja láttam, hogyan jársz, hogy nem tudsz átlépni egy fatörzsön, hogy

megkerülöd a gerendát, amit még egy kutya is átugrik. Hogy hogyan csoszogsz a köveken, hogy a talaj legkisebb egyenetlensége, a legkisebb emelkedő is szívdobogást, zihálást okozó lebíráhatatlan akadály, s utána hosszan pihenned kell, azt gondoltam magamban, ahogy elnéztelek, lám ez egy nyavalyás, egy naplopó, egy hétpróbás gazember, egy henye, szimuláns féreg.

- Na és? Aztán megértetted?

- Aztán megértettem. Megértettem. Amikor magam is legyengültem. Amikor engem is lökdösni, verni kezdtek - pedig nincs jobb érzés, mint tudni, hogy van, aki nálam is gyengébb, nálam is nyomorultabb.

- Mert az élmunkásokat hívják meg a gyűlésekre, mert a fizikai erő az erkölcs fokmérője. Fizikailag erősebb, tehát jobb, etikusabb, erkölcsösebb nálam. Ő tízpudos sziklát felemel, én meg egy félpudos kő alatt is roskadozom.

- Rájöttem én is, és el akartam mondani neked.

- Köszönöm.

Poljanszkij hamarosan meghalt. Összeesett valamelyik vájatban. A brigádvezető ököllel az arcába csapott. Nem Griska Logun volt, hanem Firszo, a mi brigádvezetőnk, egy ötvennyolcas törvénycikk alapján elítélt katona.

Jól emlékszem, amikor első ízben megütöttek. A mindennapi, minden éjszakai százezer pofon közül az elsőre.

Minden pofonra nem emlékezhet az ember, de az első ütésre jól emlékszem - fel voltam rá készülve, Griska Logun viselkedése és Vavilov béketűrése felkészített.

Éhség, hideg, tizennégy órai munka a köves aranybánya fagyos, fehér homályában - mindebből hirtelen elővillant valami más, valamiféle boldogság, valami alamizsna, amit az út mentén odacsúsztatnak, nem kenyér, nem orvosság, hanem időalamizsna: váratlan pihenés.

A bányafelügyelőnk, az előljárónk Zujev volt civil, lágert próbált régi bűnöző.

Volt valami Zujev sötét szemében, talán valami részvétféle a nyomorúságos embersorsok iránt.

A hatalom métely. Az ember lelkében rejtőző szabadjára engedett vadállat mohón keresi örök emberi lényegének kielégítését - verekezésben, gyilkolásban.

Nem tudom, kielégülést nyújt-e egy halálos ítélet aláírása. Nyilván abban is van némi sivár élvezet, mentséget nem is kereső eltökéltség.

Láttam embereket - nem is keveset -, akik valamikor sortüzet parancsoltak, és lám most őket gyilkolják. Gyávaság, kiabálás - biztos valami hiba történt, nem engem kell államérdekből

agyonlőni, én magam is tudok gyilkolni.

Nem ismerem azokat az embereket, akik parancsot adtak az agyonlövésekre. Csak messziről láttam őket. De azt hiszem, a parancs ugyanabból a lelki erőből, ugyanabból a lelki indítékból táplálkozik, mint maga az agyonlövés, a tényleges gyilkolás.

A hatalom métely.

A hatalomittasság fölény, gúny, megalázás, felbujtás, bátorítás - a parancsnok szolgálati karrierjének erkölcsi mércéje.

De Zujev kevesebbet ütött, mint a többiek - szerencsénk volt.

Éppen akkor érkeztünk a munkára, a brigád behúzódott a "zugba", a szikla kiszögellése mögé rejtőztünk a metszőn éles szél elől. Kesztyűjével elfedve arcát odajött hozzánk Zujev felügyelő. Kiosztotta a munkát, kijelölte a vágatokat, de én dologtalan maradtam.

- Van egy kérésem hozzád - mondta tulajdon bátorságától zihálva Zujev. Kérés! Nem parancs. - Írj a nevemben egy kérvényt Kalinyinnak. Rehabilitáljanak. Elmondom neked, miről van szó. - Kis bódéjában mondta el, ahol égett a tűz, s ahova a mi fajtánkat nem engedték be, s ahonnan minden nyomorult rabszolgát botokkal és pofonokkal kizavartak, ha csak benyitott, hogy szippantson a forró, éltető levegőből.

Az állati ösztön folyton ehhez a tiltott ajtóhoz vezetett minket. Faggatóztunk: hány óra van? Tanácsot kértünk: jobbra vagy balra menjen a fejtés?

- Engedje meg, hogy rágyújtsunk!

- Nincs itt Zujev? És Dobarjkov?

Ezekkel a kérésekkel senkit sem csaptunk be a bódében. A betérőket botokkal térítették vissza a nyitott ajtóból a fagyba. De mégis - egy másodpercnyi meleg...

Most nem űztek el, ott ültem a kályha mellett.

- Mi ez, jogász? - sziszegte megvetően valaki.

- Igen, ajánlották nekem, Pavel Ivanovics.

- Hát rajta! - Ez a főfelügyelő volt, aki leereszkedett beosztottja gondjához.

Zujev ügye (büntetése még a múlt évben lejárt) közönséges falusi ügy volt, a szülőknek fizetendő tartásdíjjal kezdődött, akik aztán börtönbe is juttatták fiukat. Már-már letöltötte a büntetést, amikor a parancsnokságnak sikerült átirányítani Kolimára. A táj meghódítása szilárd eltökéltséget követelt a távozás megakadályozásában, s lankadatlan figyelmet a kolimai népesség feltöltésében. A rabszállítmányokkal lehetett legkönnyebben benépesíteni ezt a sok

vesződséggel járó új földterületet.

Zujev itt akarta hagyni a Dalsztrojt, kérte, hogy rehabilitálják, vagy legalább engedjék vissza a kontinensre.

Nehéz volt írnom, és nemcsak azért, mert eldurvult a kezem, hanem mert ujjaim a lapát- és csákánynyél fogására görbültek, s hihetetlenül nehéz volt kiegyenesíteni őket. Ronggyal kellett volna körütekernem a ceruzát és a tollat, hogy vastagabb legyen, mint a csákány vagy a lapát nyele.

Amikor erre rájöttem, formálódni kezdtek a betűk.

Nehéz volt írnom, mert az agyam ugyanúgy eldurvult, mint a kezem, mert az agyam ugyanúgy vérzett, mint a kezem. Életre kellett kelteni, fel kellett támasztani a szavakat, amelyek eltűntek életemből: úgy hittem akkor - örökre.

Írtam a kérvényt izzadva, boldogan. A bódében meleg volt, és rögtön feléledtek, mozgolódni kezdtek testemen a tetvek. Félttem vakaródnai, nehogy kikergessenek a fagyba, mint tetvest, félttem, hogy undort keltek megmentőmben.

Estére megírtam a kérvényt Kalinyinnak. Zujev megköszönte, és a kezembe nyomott egy egész kenyeret. Rögtön befaltam, hiszen már megtanultam, amit ma megehetsz, ne tedd el holnapra.

A nap véget ért a munkafelügyelők órája szerint, merthogy a fehér homály egyforma volt itt reggel, éjjélkor és délben - és vittek minket haza.

Aludtam és most is visszatérő kolimai álmomat láttam - kenyérveknik úsznak a levegőben, tele lesz velük minden ház, minden utca, az egész föld.

Reggel vártam Zujevet - talán még cigarettát is hoz.

És Zujev megjött. Nem rejtőzködött a brigád, az örök elől, felüvöltött és kivonszolt a "zugból" a szélbe.

- Becsaptál engem, te fattyú!

Éjszaka elolvasta a kérvényt. Nem tetszett neki. Felügyelő-szomszédai ugyancsak elolvasták és fanyalogtak. Túlságosan száraz. Nem elég megható. Ilyen kérvényt kár is elküldeni. Kalinyint ilyen ostobasággal nem lehet megható.

Nem tudtam, nem tudtam a lágertől kiszikkadt agyamból egyetlen hatásos szót kiizzadni. Nem tudtam elnyomni a gyűlöletet. Nem tudtam megbirkózni a munkával, és nem azért, mert túl nagy volt a távolság a szabad élet és Kolima között, nem azért, mert agyam elfáradt, kimerült, hanem mert ott, ahol a lelkesült jelzők fészkeltek, nem volt semmi, csak gyűlölet. Gondolják el, szegény Dosztojevszkij a Holtak házáat követő tízéves katonáskodása alatt keserű, könnyes, megalázkodó, de a főnökség lelkét megindító beadványokat fogalmazott. Dosztojevszkij még

verset is írt a cárnénak. Ám a holtak házában nem volt Kolima. Kolimától Dosztojevszkij ugyanúgy elnémult volna, mint én. Ezért nem tudtam megírni Zujev kérvényét.

- Becsaptál engem, fattyú! - üvöltötte Zujev. - Majd megmutatom neked, hogy csaphatsz be engem!

- Én nem csaptam be...

- Egy álló napig ott ültél a bódében, a melegben. Újabb büntetést szóhatnak rám, te féreg, a te baromságodért. Pedig azt gondoltam, ember vagy.

- Ember vagyok - suttogtam fagyott, kék ajkamat bizonytalanul mozgatva.

- Majd megmutatom neked, miféle ember vagy te! Zujev előrelelendítette a kezét, és én könnyű, szinte súlytalan érintést éreztem, nem sokkal erősebbet, mint egy szélroham, amely ezen a fejtésen nemegyszer letepert.

Elestem, karommal eltakartam a fejem, és nyaltam az édes, ragacsos folyadékot, mely kibuggyant a szájam sarkán.

Zujev néhányszor belém rúgott nemezcizmájával, de nem éreztem fájdalmat.

Osztoivits Ágnes fordítása

Cherry Brandy

A költő haldoklott. Éhezéstől felpuffadt, nagy kezefeje, csőformájúra nőtt, piszkos körmű, vértelen, fehér ujjai a mellén heverték, nem rejtette el kezét a hideg elől. Azelőtt bedugta az inge alá, a csupasz testére, de ott most túlságosan kevés volt a meleg. A kesztyűjét már rég ellopták. A lopáshoz csupán arcátlanság kellett, fényes nappal lopták el. A vaksi elektromos napot, amelyet bemocskoltak a legyek és még kerek drótkosárba is foglaltak, a magas mennyezet alá erősítették. A fény a költő lábára esett - mintha egy ládában feküdt volna a sűrűn egymás mellett álló emeletes priccsek egyik alsó helyének sötét zugában. Időnként megmozgatta az ujjait, úgy pattogtak, mint a kasztanyetta, és megtapogatta zubbonya gombját, gomblyukát, a kis gödröt rajta, lesöpört róla valami szemetet, aztán újra megállt a keze. A költő olyan hosszan haldoklott, hogy már fel sem fogta, hogy haldoklik. Néha fájdalmasan és majdnem érzékelhetően áthatolt az agyán egy egyszerû és átható gondolat, hogy ellopták a kenyerét, amelyet a feje alá tett. És ez olyan égetően félelmetes volt, hogy kész lett volna vitatkozni, káromkodni, verekedni, kutatni, bizonygatni. De erőtlen volt hozzá, s a kenyér képe egyre halványult... És most másra gondolt. Arra, hogy valamennyiüknek át kell kelni a tengeren túlra, de valami okból késik a hajó, és jó, hogy ő itt van. És ugyanilyen könnyedén és homályosan a nagy anyajegyre gondolt a barakk naposának arcán. A nap nagy részében azok az események jártak a fejében, amelyek betöltötték itteni életét. A képek, amelyek felderengtek

szeme előtt, nem a gyerekkor, az ifjúság, a siker képei voltak. Egész életében sietett valahova. Nagyszerű volt, hogy most nem kell sietni, hogy ráérősen gondolkodhat. És lassan a halál előtti mozdulatok egyformaságára gondolt - arra, amit megértettek és leírtak az orvosok, előbb, mint a festők és a költők. Hippokratész arca tűnt fel előtte - az ember halál előtti maszkját ismeri akármelyik orvos. A halál előtti mozdulatok titokzatos egyformasága szolgált ürügyül Freudnak a legmerészebb hipotézisekhez. Az egyformaság, az ismétlődés nélkülözhetetlen talaja a tudománynak. Azt, hogy a halál megismételhetetlen - nem orvosok, hanem költők tanulmányozták. Jólesett tudatára ébredni, hogy még tud gondolkodni. Az éhezés keltette émelygést már rég megszokta. És minden egyenrangú volt - Hippokratész, az anyajegyes arcú napos és a tulajdon piszkos körme.

Az élet beleszállt és kiszállt belőle, haldoklott. Aztán újra megjelent az élet, kinyílt a szeme, gondolatai támadtak. Csak a vágyai nem tértek vissza. Sokáig élt a világban, ahol gyakran kellett megmenteni az emberek életét - mesterséges légzéssel, glukózzal, kámmal, koffeinnel. A halott újra életre kelt. Miért is ne? Hitt a halhatatlanságban, az igazi emberi halhatatlanságban. Gyakran járt a fejében, hogy egyszerűen nem létezik semmiféle biológiai ok, amely miatt az ember ne élhetne örökké... Az öregség csupán gyógyítható betegség, s ha nincs ez a máig is megfejtethetetlen, tragikus félreértés, akkor örökké élhetne az ember. Vagy amíg el nem fárad. Ő pedig egyáltalán nem fáradt bele az életbe. Még itt sem, ebben az átmenő barakkban, a "tranzitkában", ahogy előszeretettel emlegették az ittlakók. Ez a rémségek előcsarnoka volt, de nem maguk a rémségek. Ellenkezőleg, itt élt a szabadság szelleme, és ezt mindenki érezte. Előttük volt a láger, mögöttük a börtön. Ez a béke "útközbéli világa" volt, s a költő megértette ezt.

Volt még egy útja a halhatatlanságnak, a tyutcsévi.

"Boldog, ki látta e világot

végzetes perceiben."

De ha ő már, mint látjuk, nem lehet halhatatlan emberi alakban, testi valóságában - az alkotói halhatatlanságot már mindenképpen megérdemelte. A huszadik század legnagyobb költőjének nevezték, s ő gyakran gondolta, hogy ez valóban így van. Hitt abban, hogy a versei halhatatlanok. Nem voltak tanítványai - de vajon tűrik-e őket a költők? Írt prózát is - rosszat -, írt cikkeket. De csak verseiben tudott valami újat adni a költészetnek, valami fontosat, ahogy mindig hitte. Egész elmúlt élete: irodalom volt, könyv, mese, álom, s csak a jelen volt valóságos élet.

Mindezt nem polemikus élel gondolta végig, hanem titkon, valahol mélyen magában. Ezekhez a tépelődésekhez nem volt elég szenvedélye. Rég elhatalmasodott rajta a közöny. Micsoda jelentéktelen ostobaság, egérfutkosás volt mindez az élet rossz terhéhez képest! Csodálkozott magán - hogy gondolkozhat így a verseiről, amikor már minden eldőlt, s ezt ő nagyon jól tudta, jobban, mint bárki. De hát ki? Kinek kell ő itt és kivel egyenlő? Valami oknál fogva mindezt meg kellett érteni, s ő várt... és megértette.

Azokban a percekben, amikor az élet visszatért testébe, és félig hunyt, zavaros szeme egyszer

csak látni kezdett, szemhéja megremegett és megmozdultak az ujjai - visszatértek gondolatai is, amelyekről nem hitte, hogy az utolsók.

Az élet magától lépett be, mint egy hatalmaskodó háziasszony; ő nem is hívta, mégis belépett a testébe, agyába, belépett, mint a versek, mint az ihlet. És ennek a szónak jelentése először tárult fel előtte egész teljességében. A költészet volt az az életadó erő, ami éltette. Szó szerint. A versek kedvéért élt, a versekkel élt.

Most annyira szemmel látható volt, olyan érzékelhetően világos, hogy az ihlet volt az élet: halála előtt adatott megtudnia, hogy az élet nem volt más, mint ihlet, igen, ihlet.

És örvendett, hogy megadatott neki felismerni ezt az utolsó igazságot.

A versek jelentették az egész, az egész életet: a munka, a lódobogás, a ház, a madár, a szikla, a szerelem - az egész élet könnyen belefért a versekbe, és kényelmesen elhelyezkedett bennük. És ennek így is kellett lennie, hiszen a versek - szavak voltak.

A strófák most is könnyen életre keltek, egyik a másik után, és bár régen nem írta le, le sem tudta írni verseit, a szavak mégis könnyen feltámadtak, egy-egy adott és minden alkalommal szokatlan ritmusra. A rímek voltak a kutatók, a szavak és fogalmak mágikus kutatásának műszerei. Minden szó a világ egy része volt, válaszolt a rímnek, s az egész világ valamilyen elektronikus gép sebességével száguldott előtte. Mind azt kiáltotta: engem válassz! Ne, engem! Nem kellett keresni semmit. Csak eldobálni kellett. Mintha két ember lett volna jelen - aki alkot, aki teljes iramban meglódította a lendkereket, meg a másik, aki válogat és időnként leállítja a megindított gépezetet. És látván, hogy ő - két ember, a költő megértette, hogy most igazi verset ír. És aztán, ha nem írta is le? Leírni, kinyomtatni: hiúságok hiúsága. Ami nem önzetlenségből születik, nem a legjobb. A legjobb az, amit nem írtak le. Ami megszületett és eltűnt, nyomtalanul semmivé foszlott. Csak a semmivel össze nem téveszthető alkotómunkát érezte, csak az bizonyította, hogy megalkotta a verset, hogy nagyszerűt alkotott. Nem téved-e? Csalhatatlan-e alkotói öröme?

Eszébe jutott, hogy költőileg milyen gyámoltalanok voltak Blok utolsó versei, és mintha Blok ezt nem értette volna...

A költő megálljt parancsolt magának. Ezt könnyebb volt megtenni itt, mint valahol Leningrádban vagy Moszkvában.

Most azon kapta magát, hogy már régen nem gondolkozik semmin. Az élet megint kiszállt belőle.

Hosszú órákat feküdt mozdulatlanul, s akkor váratlanul meglátott a közelében valami célgömbhöz vagy geológiai térképhez hasonlót. A térkép néma volt, s ő gondosan igyekezett megérteni, mit ábrázol. Jó sok idő telt el, amíg felfogta, hogy a tulajdon ujjait látja. Ujjai végén még ott voltak a tövig szívott, végigszopott mahorkacigaretták barna nyomai - az ujjbegyeken tisztán látszott a daktiloszkópiai rajzolat, akár egy domborzati térképen. A rajzolat egyforma volt mind a tíz ujján, a fák évgyűrűihez hasonló, koncentrikus körök. Eszébe jutott, hogy egyszer

gyerekkorában megállította a sétányon egy kínai, aki a házuk pincéjében működő mosodában dolgozott. A kínai megfogta az egyik kezét, majd a másikat, felfelé fordította a tenyerét és izgatottan kiáltott valamit a maga nyelvén. Mint kiderült, a szerencse fiának mondta a kisfiút, akit szerencsés jellel jegyeztek meg. Erre a szerencsejegyre gyakran emlékezett a költő, különösen akkor, amikor első versesfüzetét kinyomtatták. Most harag és ironia nélkül gondolt vissza a kínaira. Mindegy volt már neki.

A legfőbb, hogy még nem halt meg. Mellékesen: mit jelent az, hogy meghalt, mint költő? Valami gyermekien naiv dolog kell hogy legyen a halálában. Vagy valami szándékolt, valami színpadias, mint Jeszenyinében, mint Majakovszkijében.

Úgy halt meg, mint egy színész - ez még érthető. De vajon úgy halt-e meg, mint egy költő?

Igen, megsejtett valamit abból, ami várt rá. A tranzitlágerben volt ideje sok mindent megérteni és megsejteni. És örült, csendesen örült erőtlenségének és reménykedett abban, hogy meghal. Eszébe jutott egy régi börtönbeli vita, hogy mi a rosszabb, mi a szörnyűbb: a láger vagy a börtön - senki nem tudta igazán, spekulatív érveket sorakoztattak fel. És milyen kegyetlenül mosolygott az az ember, akit a lágerből hoztak ebbe a börtönbe! Örökre megjegyezte a mosolyát, úgyhogy még felidézni sem merte.

Lám csak, milyen ügyesen becsapja őket - azokat, akik kerek tíz évre idehozták - ha most meghal! Néhány éve még számûzetésben volt és tudta, hogy örökre feljegyezték a különleges listákra. Örökre?! Az arányok eltolódtak és megváltozott a szavak értelme.

Újra érezte, hogy kezd beléáradni az erő, igen, dagadni, mint a tenger. Többórás dagály. Nyomában ott az apály. De hiszen a tenger sem távozik tőlünk mindörökre. Még visszatér.

Váratlanul enni kívánt, de nem volt ereje megmozdulni. Lassan, nagy nehezen felderengett, hogy a mai levesét odaadta a szomszédjának, hogy egy bögre forró víz volt az egésznapos tápláléka. A kenyéren kívül, persze. De a kenyeret régen osztották, nagyon régen. A tegnapi meg ellopták. Valakinek volt még ereje lopni.

Így feküdt, könnyedén és lélektelenül, amíg fel nem virradt a reggel. A villanyfény kissé elsárgult és nagy furnértálcákon behozták a kenyeret, mint mindennap.

De ő már nem nyugtalankodott, nem nézte ki magának a serclit, nem sírt, ha nem neki jutott. Nem tömte a szájába remegő kézzel a pótadagot - és a pótadag egy pillanat alatt elolvadt a szájában, orrcimpái megfeszültek, egész lényével érezte a friss rozskenyér ízét és illatát. A pótadag már nem is volt a szájában, pedig még nyelni sem volt ideje vagy megmozdítani az állkapcsát. A falat kenyér elolvadt, semmivé lett, és ez csoda volt, egyike a sok itteni csodának. Nem, most nem nyugtalankodott. De amikor a kezébe adták a napi kenyéradagját, átfogta vértelen ujaival és a szájához szorította. Harapdálta skorbut-pusztította szájával, vérzett az ínye, a fogai inogtak, de nem érzett fájdalmat. Minden erejével a szájához szorította a kenyeret, tömte, szívta, tépte és rágta...

Szomszédai fékeztek meg:

- Ne edd meg mind, majd aztán megeszed, később...

És a költő megértette. Tágra nyitotta a szemét, de nem engedte ki szederjes ujjai közül az összevérzett kenyeret.

- Később? Mikor? - kérdezte tisztán érthetőn. És lehunyta a szemét.

Estére meghalt.

Csak két nappal később "írták le". Leleményes szomszédainak sikerült a kenyérosztásnál két napig megkapni a halott adagját; a halott felemelte a kezét, mint egy bábu. Így hát két nappal előbb halt meg halála dátumánál. És ez nem elhanyagolható részlet jövőendő életrajzírói számára.

Rab Zsuzsa fordítása